

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Факультет (інститут) географічний

Кафедра економічної та соціальної географії

СИЛАБУС

вибіркової навчальної дисципліни

ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ З ОСНОВАМИ ДЕМОГРАФІЇ

підготовки _____ бакалавр _____

галузі знань _____ 01 Освіта/Педагогіка _____

спеціальності _____ 014 Середня освіта (Географія) _____

освітньо-професійна програма Географія. Економіка

Силабус навчальної дисципліни «ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ З ОСНОВАМИ ДЕМОГРАФІЇ» для студентів галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014 Середня освіта (Географія), освітньої програми Географія. Економіка.

Розробник: Слащук А. М., доцент кафедри економічної та соціальної географії, кандидат географічних наук, доцент

Силабус навчальної дисципліни затверджений на засіданні кафедри економічної та соціальної географії
протокол № 1 від 30 серпня 2021 р.

В. о. завідувача кафедри: _____

Погребський Т. Г.

I. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Таблиця 1

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання	Галузь знань: 01 Освіта /Педагогіка Спеціальність: 014 Середня освіта (Географія) Освітня програма: Географія. Економіка Бакалавр	Вибіркова Рік навчання: 3 Семестр: 6 Лекції: 30 Практичні (семінарські): 30 Самостійна робота: 82 Консультації: 8 Форма контролю: залік
Кількість годин/кредитів: 150/5		
ІНДЗ: немає		

Таблиця 2

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Заочна форма навчання	Галузь знань: 01 Освіта /Педагогіка Спеціальність: 014 Середня освіта (Географія) Освітня програма: Географія. Економіка Бакалавр	Вибіркова Рік навчання: 3 Семестр: 5 Лекції: 12 Практичні (семінарські): 10 Самостійна робота: 110 Консультації: 18 Форма контролю: залік
Кількість годин/кредитів: 150/5		
ІНДЗ: немає		

II. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ВИКЛАДАЧА

Таблиця 3

Викладач	Слащук Андрій Миколайович
Науковий ступінь	Кандидат географічних наук
Вчене звання	Доцент
Посада	Доцент кафедри економічної та соціальної географії
Контактна інформація	тел. +380974947924, e-mail slashchuk.andriy@vnu.edu.ua
Дні занять	

III. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Анотація курсу

Дисципліна «Географія населення з основами демографії» є складовою частиною вибіркових дисциплін. Предметом вивчення навчальної дисципліни є вивчення наукового статусу географії населення, становлення і розвитку її у світі та в Україні.

Пререквізити

Дисципліни першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, що містять знання, уміння й навички, необхідні для освоєння досліджуваної дисципліни: «Теорія і методологія географічної науки», «Загальне землезнавство», «Історична географія з основами етногеографії», «Основи суспільної географії», «Урбаністична географія», тощо.

Постреквізити

Дисципліни, для вивчення яких потрібні знання, уміння й навички, що здобуваються по завершенню вивчення дисципліни «**Географія населення з основами демографії**»: «Політична географія з основами геополітики», «Регіональна соціально-економічна географія», а також дисципліни вільного вибору та дисципліни другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Географія), освітньо-професійна програма Середня освіта. Географія. Економіка.

Мета і завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Географія населення з основами демографії» є набуття студентами теоретичних і практичних знань трьох головних напрямків вивчення: формування чисельності населення (а отже, її динаміки, природного і механічного руху), складу (етнічного і соціального), розселення населення. Важливим для неї, зокрема у вивченні чисельності населення і його природного руху (відтворення) є вивчення статево-вікової структури і механічного руху, з якими пов'язано формування трудових ресурсів.

Результати навчання

У результаті вивчення дисципліни студенти мають здобути наступні практичні навички та уміння:

Загальні компетентності (ЗК): знання й розуміння предметної професійної діяльності та здатність до професійного розвитку та навчання впродовж життя; здатність до використання сучасних, у тому числі інформаційних технологій, володіння навичками застосування програмних засобів; здатність до письмової й усної комунікації державною мовою; здатність до пошуку, обробки та критичного аналізу інформації з різних джерел, до інноваційного мислення, креативності, до генерування нових ідей; здатність до використання знань в практичній діяльності, до адаптації та дії в нових умовах.

Фахові компетентності (ФК): здатність застосовувати набуті географічні, економічні та психолого-педагогічні компетентності для формування в учнів ключових і предметних компетентностей на рівні базової середньої освіти.

Професійні компетентності (ПК): здатність використовувати поняття, концепції, теорії географії й економіки для комплексної характеристики природних та соціально-економічних явищ і процесів на різних просторових рівнях (глобальному, регіональному, в межах України, локальному); здатність усвідомлювати сутність взаємозв'язків між природним середовищем та людиною, розуміти і пояснювати стратегію сталого розвитку людства; здатність пояснювати закономірності територіальної організації суспільного виробництва, просторових процесів та форм організації життя людей у світі, його регіонах і країнах; здатність пояснювати закономірності територіальної організації суспільного виробництва, просторових процесів і форм організації життя людей у світі, регіонах, країнах; здатність виконувати прийоми опису, аналізу, систематизації інформації, отриманої із загальногеографічних та тематичних карт, представляти за картами комплексну географічну оцінку території, укладати картографічні твори з використанням сучасних інформаційних технологій.

Програмні результати навчання (ПРН): знає основні історичні етапи розвитку предметної області; уміє оперувати базовими категоріями та поняттями спеціальності; знає термінологію і номенклатуру, розуміє основні концепції, теорії та загальну структуру географічної та економічної наук, закони і закономірності, різні погляди на проблемні питання сучасної географії й економіки; уміє пояснювати зміни, які відбуваються у географічному середовищі під впливом природних і антропогенних чинників, формулює наслідки і детермінанти в контексті концепції сталого розвитку людства; усвідомлює роль і місце України у сучасному світі в контексті географічних та економічних чинників її розвитку; володіє методами навчання користуватися географічною та картографічною мовою в навчальному процесі, застосовувати алгоритми використання картографічної продукції при характеристиці окремих географічних об'єктів і територій.

Структура навчальної дисципліни

Таблиця 4

Структура навчальної дисципліни для денної форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лекції.	Практичні роботи.	Самостійна робота	Консультації	Форма контролю */ Бали
Змістовий модуль 1 Географічні аспекти народонаселення						
Тема 1. Теоретико-методологічні основи географії населення	8	2	2	4	-	ДС, ДБ / 2
Тема 2. Історія демографічної думки в Україні	9	2	1	6	-	ДС, ДБ, ІРС / 2
Тема 3. Чисельність населення та методи його обліку	9	1	2	6	2	ДС, ДБ, ІРС / 3
Тема 4. Відтворення населення та його історичні типи	8	2	2	4	2	ДС, ДБ, ІРС / 3
Тема 5. Статева і вікова структура	9	2	1	6	-	ДС,

населення						ДБ,ІРС / 3
Тема 6. Трудові ресурси та їх використання	7	1	2	4	-	ДС, ДБ,ІРС / 3
Модульна контрольна робота 1						КР / 20
Разом за модулем 1	54	10	10	30	4	36
Змістовий модуль 2. Розселення населення і його територіальна організація						
Тема 7. Расовий та етнічний склад населення	10	2	2	6	-	ДС, ДБ,ІРС / 3
Тема 8. Розселення населення	14	4	4	6	2	ДС, ДБ,ІРС / 3
Тема 9. Міське розселення	12	2	2	8	-	ДС, ДБ,ІРС / 3
Тема 10. Сільське розселення	12	2	2	8	-	ДС, ДБ,ІРС / 3
Модульна контрольна робота 2						КР / 20
Разом за модулем 2	50	10	10	28	2	32
Змістовий модуль 3. Системи розселення						
Тема 11. Система розселення України	16	4	4	8	2	ДС, ДБ,ІРС / 4
Тема 12. Міграції населення	12	2	2	8	-	ДС, ДБ,ІРС / 4
Тема 13. Розселення українців в світі	16	4	4	8	-	ДС, ДБ,ІРС / 4
Модульна контрольна робота 3						МКР / 20
Разом за модулем 3	46	10	10	24	2	32
Всього годин / Балів	150	30	30	82	8	100

*Форма контролю: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач / кейсів, ІНДЗ / ІРС – індивідуальне завдання / індивідуальна робота студента, РМГ – робота в малих групах, МКР / КР – модульна контрольна робота/ контрольна робота, Р – реферат, а також аналітична записка, аналітичне есе тощо.

Таблиця 5

Структура навчальної дисципліни для заочної форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лекції.	Практичні роботи.	Самостійна робота	Консультації	Форма контролю */ Бали
Тема 1. Теоретико-методологічні основи географії населення	5	1	-	8	-	ДС/3
Тема 2. Історія демографічної думки в Україні	5	1	-	8	-	ІРС/3
Тема 3. Чисельність населення та методи його обліку	9	1	1	8	2	РЗ/3
Тема 4. Відтворення населення та його історичні типи	11	1	1	8	2	РЗ/3
Тема 5. Статева і вікова структура населення	11	1	1	8	2	РЗ/3

Тема 6. Трудові ресурси та їх використання	10	1	1	10	2	ІРС/3
Тема 7. Расовий та етнічний склад населення	10	1	1	8	2	РЗ/3
Тема 8. Розселення населення	10	1	1	8	2	РЗ/3
Тема 9. Міське розселення	11	1	1	8	2	РЗ/3
Тема 10. Сільське розселення	11	1		8	2	ДС/3
Тема 11. Система розселення України	12		1	10	2	ІРС/3
Тема 12. Міграції населення	9	1	1	8	-	РЗ/3
Тема 13. Розселення українців та в світі	6	1	1	10	-	РЗ/4
Модульна контрольна робота						60
Всього годин / Балів	150	12	10	110	18	100

*Форма контролю: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач / кейсів, ІНДЗ / ІРС – індивідуальне завдання / індивідуальна робота студента, РМГ – робота в малих групах, МКР / КР – модульна контрольна робота/ контрольна робота, Р – реферат, а також аналітична записка, аналітичне есе, аналіз твору тощо.

Завдання для самостійного опрацювання

Таблиця 6

№ з/п	Тема
1	Теоретико-методологічні основи географії населення
2	Історія демографічної думки в Україні
3	Чисельність населення та методи його обліку
4	Відтворення населення та його історичні типи
5	Статеві і вікова структура населення
6	Трудові ресурси
7	Расовий склад населення
8	Етнічний склад населення
9	Розселення населення
10	Розселення українців та осіб українського походження в світі

ІV. ПОЛІТИКА ОЦІНЮВАННЯ

Політика викладача щодо студента

Для одержання високого рейтингу необхідно виконувати наступні умови:

- не пропускати навчальні заняття, не спізнюватися на них та не займатися сторонніми справами на заняттях;
- чітко й вчасно виконувати навчальні завдання та завдання для самостійної роботи;
- брати участь у контрольних заходах (поточний, модульний, підсумковий та контроль самостійної роботи).

За об’єктивних причин (наприклад, хвороба) навчання може відбуватись в он-лайн формі (змішана форма навчання) за погодженням із деканатом та керівником курсу.

Політика щодо академічної доброчесності

Прослуховуючи цей курс, Ви погодились виконувати положення принципів академічної доброчесності:

- виконувати всі поточні завдання та підсумковий контроль самостійно без допомоги сторонніх осіб;
- списування під час контрольних заходів (в т. ч. із використанням мобільних пристроїв) заборонено;
- надавати для оцінювання лише результати власної роботи;
- не публікувати відповіді на питання, що використовуються в рамках курсу для оцінювання знань студентів.

Політика щодо дедлайнів та перескладання

Самостійно вивчати матеріал пропущеного заняття, за умов не виконання завдань практичного або лабораторного занять відпрацювати їх під керівництвом викладача та захистити у час передбачений графіком консультацій викладача.

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (до -50 %). Перескладання модулів відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин.

V. ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

Рейтингову кількість балів здобувача освіти формують бали, отримані за модульні контрольні роботи, (максимум – 60 балів) та виконання завдань тем змістових модулів (максимум – 40 балів).

До модульної контрольної роботи допускаються здобувачі освіти, які опрацювали весь обсяг теоретичного матеріалу в т.ч. і матеріал самостійно, виконали практичні роботи.

Форма підсумкового контролю екзамен.

На екзамен виносяться основні питання, типові та комплексні задачі, ситуації, завдання, що потребують творчої відповіді та уміння синтезувати отриманні знання і застосовувати їх під час розв'язання практичних задач.

До екзамену не допускається здобувач вищої освіти, який набрав менше ніж 20 балів за навчальну роботу впродовж семестру, не виконав і не здав усі практичні завдання, не відвідував без поважних причин більшу частину лекцій.

Орієнтований перелік питань до екзамену

1. Які ви знаєте джерела для визначення чисельності населення і інших його демографічних показників
2. Поняття про типи відтворення населення.
3. Характеристика факторів, що впливають на величину народжуваності, смертності, природного приросту.
4. Головні елементи політики народонаселення.
5. Найбільші країни світу за чисельністю населення, в т.ч. в Європі, Азії, Африці, Америці.

6. Сучасні тенденції зміни чисельності населення у країнах світу.
7. Динаміка народжуваності, смертності, природного приросту в країнах різного типу.
8. Основні риси динаміки населення України в XIX-XX ст.
9. В чому полягає значення показників складу населення за статтю і віком.
10. Що таке вікова, статевовікова піраміда?
11. Вплив на вікову структуру населення воєн, епідемій, економічних криз.
12. Характеристика основних територіальних відмінностей у віковому складі населення світу.
13. Віковий склад населення країн різного соціально-економічного типу.
14. Основні територіальні відмінності у віковому і статевому складі населення України.
15. Основні територіальні відмінності в чисельності чоловіків і жінок у світі, в Україні.
16. Залежність вікового і статевого складу населення від типу відтворення.
17. Характеристика теорій народонаселення.
18. Раси як антропо-біологічна, історична та ареальна спільність.
19. Соціологічні теорії про расові процеси.
20. Поділ населення світу на раси основні та перехідні.
21. Поняття про форми етнічної спільності людей.
22. Фактори, що впливають на формування етносу.
23. Етнічні процеси.
24. Класифікація народів.
25. Мовні сім'ї.
26. Історія формування української нації.
27. Національний та мовний склад населення України.
28. Розселення українців за межами України.
29. Причини і особливості міграції з України в різний час.
30. Суть поняття "трудові ресурси", "робоча сила".
31. Економічно активне населення.
32. Зайняте населення.
33. Використання трудових ресурсів у різних частинах світу.
34. Соціальний склад та освітній рівень населення.
35. Співвідношення між поняттями "розміщення населення", "розселення населення", "територіальна організація населення".
36. Природні та соціально-економічні фактори розселення населення.
37. Закономірності розселення.
38. Концепції розселення населення.
39. Відмінності в густоті населення світу.
40. Історія виникнення та формування міст.
41. Класифікація та типологія міст.
42. Групові форми міського розселення.
43. Агломерації. Конурбації.
44. Мегаполіси.

45. Міське розселення України.
46. Природні та соціально-економічні фактори, що впливають на формування сільського розселення.
47. Класифікація та типологія сільських поселень, їх поширення в світі.
48. Розвиток сільського розселення в Україні.
49. Історичні аспекти соціально-економічної політики стосовно сільської місцевості та сільського розселення в Україні.
50. Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку села в Україні.
51. Сучасне трактування поняття "система розселення".
52. Форми розселення населення і їх поширення у світі.
53. Типи населених пунктів, їх трактування в різних країнах світу.
54. Районування розселення.
55. Суть поняття "міграції населення".
56. Особливості сучасних міграційних рухів.
57. Види міграцій за напрямками, причинами, формами, тривалістю.
58. Особливості минулих і сучасних міжконтинентальних і регіональних міграцій.
59. Особливості міграційних потоків в Україні.
60. Маятникові міграції населення.

VI. ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Навчальна дисципліна оцінюється за 100 бальною шкалою. Переведення балів внутрішньої 100 бальної шкали в національну шкалу здійснюється наступним чином:

Таблиця 7

Шкала оцінювання (національна та ECTS)

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	Відмінно	Зараховано
82 – 89	B	Дуже добре	
75 – 81	C	Добре	
67 – 74	D	Задовільно	
60 – 66	E	Достатньо	
1 – 59	F	Незадовільно	Незараховано (З можливістю повторного складання)

VII. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Борисов В. А. Демографія. М. : Изд. дом NOTA BENE, 2001.
2. Брук С. И. Население мира : Этнодемографический справочник. – М., 1986.
3. Влах М. Географія населення : Словник-довідник. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005.
4. Географический энциклопедический словарь (географические названия). М., 1988.
5. Гладкий О. В., Ішук С. І. Географія міст. Геоурбаністика. Підручник. К. : ПАЛИВОДА А.В., 2014. 300 с.
6. Голиков А. П., Олійник Я. Б., Степаненко А. В. Вступ до економічної і соціальної географії : Підручник. К. : Либідь, 1996.
7. Гудзеляк І. І. Географія населення : навч. Посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 126 с.
8. Гукалова І. В. Якість життя населення України : суспільно-географічна концептуалізація. Монографія. К.: МВС України, 2009.
9. Де Блій Г., Муллер П., Шаблій О. Географія: Світи, регіони, концепти / Переклад з англ., за редакцією і з співучастю О. Шаблія. К. : Либідь, 2004.
10. Джаман В. О., Круль В. П., Чернюх Г. Я. Демогеографія. Навчальний посібник. Чернівці: Рута, 2002.
11. Дністрянський М. С. Етногеографія України : Навчальний посібник. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008.
12. Доценко А. І. Розселення в Україні : проблеми і перспективи / Під ред. Б. М. Данилишина. К.: РВПС України НАН України, 2006.
13. Дронова О. Л. Геоурбаністика : навч. посіб. К. : Видавничополіграфічний центр "Київський університет", 2014. 419 с.
14. Економічна і соціальна географія світу : Навч. посібник / За ред. Кузика С. П. Львів: Світ, 2002.
15. Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії. К., 1993.
16. Заставецька О. В., Заставецький Б. І., Ткач Д. В. Географія населення України : Навч. Посібник. Тернопіль, 2007.
17. Заставний Ф. Д. Населення України. Львів, 1993.
18. Заставний Ф. Д. Україна. Природа, населення, економіка. Львів : Априорі, 2011.
19. Зінич В. Т. Сучасні етнодемографічні процеси в Україні. К.: РВПС України НАН України, 2004.
20. Кубійович В. Наукові праці / За ред. О. Шаблія. Львів : Фенікс, 1996. Т.1-2.
21. Культура і побут населення України : Навч. посібник / Авт. кол. Наулко В. І. та ін. К. : Либідь, 1991.
22. Максаковский В. П. Географическая картина мира. Часть I. Ярославль : Добро, 1994.
23. Мала енциклопедія етнодержавознавства / За ред. Ю. Римаренка. К., 1996.

24. Масляк П. О., Олійник Я. Б., Степаненко А. В. Словник-довідник учня з економічної і соціальної географії світу. К.: Лібра, 1996.
25. Олійник Я. Б. Вступ до соціальної географії: Навч. посібник. К. : Т-во "Знання", КОО, 2000.
26. Поручинська І. В., Поручинський В. І., Слащук А. М., Король П. П. Демографічна ситуація Північно-Західного економічного району : оцінка стану, акценти державного регулювання. Монографія. 2020. 150 с.
27. Поручинська І. В., Поручинський В. І., Слащук А. М., Сосницька Я. С. Історія становлення і розвитку демографічних знань в Україні. *Львівська суспільно-географічна школа: історія, теорія, українознавчі студії: матеріали Всеукраїнської наукової конференції з участю закордонних учених, присвяченої 70-річчю кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, 19-20 листопада 2015 р.)* / [відп. ред.: проф. О. І. Шаблій]. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. С. 427-432.
28. Поручинський В. І., поручинська І. В., Слащук А. М., Мельничук М. М. Система розселення Волинської області в умовах трансформації суспільства : монографія. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2015. 193 с.
29. Поручинський В. І., Слащук А. М. Основні методи суспільно-географічного дослідження системи розселення. *Географія, екологія, туризм: теорія, методологія, практика*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (21-23 травня 2015 р.). Тернопіль: СМП "Тайп", 2015. С. 169-171.
30. Сюткін С. І. Географія населення: Курс лекцій для студентів природничо-географічних факультетів інститутів та університетів. Суми: СумДПУ ім. С. Макаренка, 2002.
31. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії: Навч. посібник. Одеса: Астропринт, 2009.
32. Україна. Огляд урбанізації. Міжнародний банк реконструкції та розвитку / Світовий банк, 2015. 195 с.
33. Цапок С.О. Поліетнічна експозиція світу у фокусі сучасних демовідтворювальних та міграційних процесів : монографія Львів: Апріорі, 2017.
34. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії. Підручник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003.
35. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2001.
36. Шаблій О.І. Суспільна географія: у 2-х кн. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2015.

Додаткова

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. К.: ДНВП "Картографія", 2010.
2. Атлас світу. Київ: ДНВП "Картографія", 2010.
3. Івченко А.С. Вся Україна: путівник. – К.: НВП "Картографія", 2008. – 655 с.

4. Комплексний атлас України. К. : ДНВП "Картографія", 2005. 96 с.
5. Космина А.С. Довідник з економічної та соціальної географії України. Вінниця : Книга-Вега, 2006. 160 с.
6. Українська екологічна енциклопедія / За ред. Р. Дяківа. К.: Міжнародні економічна фундація, 2006. 808 с.